

UNIwersytet IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

SERIA ARCHEOLOGIA NR 55

Michał Pawleta

Przeszłość we współczesności

**Studium metodologiczne archeologicznie
kreowanej przeszłości w przestrzeni społecznej**

POZNAŃ 2016

ABSTRACT. Pawleta Michał, *Przeszłość we współczesności. Studium metodologiczne archeologicznie kreowanej przeszłości w przestrzeni społecznej* [Past in the present. A methodological study of an archaeologically created past in social space]. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Adam Mickiewicz University Press). Poznań 2016. Seria Archeologia nr 55. Pp. 526. ISBN 978-83-232-3008-3. ISSN 0554-8195. Polish text with English summary.

The discussion presented here is centered around the significance of the prehistoric past as a subject of archaeological research in modern-day Poland (after the political transformation in 1989) as well as within the context of postmodern culture. The main aim of the book is a multi-aspect analysis of the social context of the functioning, expression and significance of the past and the ways in which it is evoked, both within and beyond academic discourse. It also attempts to define the role archaeology has, or ought to have, as a scientific discipline that investigates and interprets the past in the face of 21st century challenges and threats. The issues discussed focus on aspects such as the function of archaeology in society, the preservation and presentation of archaeological heritage, archaeological reserves and living museums, archaeology fêtes, historical reenactments and archaeological museums. I also investigate the question of the social functioning of archaeological sites, using the stone circle reserves in Pomerania as an example, in the context of various opinions and approaches regarding the interpretation of archaeological heritage and how it is applied in Poland today.

Michał Pawleta, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Prahistorii, ul. Umultowska 89D, 61-614 Poznań, Polska-Poland.

Recenzent: prof. dr hab. Sławomir Kadrow

Praca dofinansowana przez Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

„Niniejszy projekt został zrealizowany dzięki finansowemu wsparciu Komisji Europejskiej (Program Kultura 2007-2013). Publikacja odzwierciedla wyłącznie stanowisko autora, Komisja Europejska nie ponosi zaś odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji zawartych w tejże publikacji”.

“This project has been funded with support from the European Commission (Culture 2007-2013 programme). This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein”.

archaeology in contemporary europe

professional
practices &
public outreach

DG Edukacja i Kultura

Program „Kultura”

© Michał Pawleta 2016

This edition © Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016

Fotografia na okładce: Hotel Piramida w Tychach nad Jeziorem Paprocańskim, autor Jacek Czyba, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hotel_Piramida.jpg?uselang=pl>. Plik udostępniony na licencji Creative Commons uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 3.0.

ISBN 978-83-232-3008-3
ISSN 0554-8195

Spis treści

Wstęp	13
--------------------	----

Część I

PRZESZŁOŚĆ I ARCHEOLOGIA WE WSPÓŁCZESNOŚCI: PODSTAWY TEORETYCZNE

Rozdział I. Współczesne przemiany w podejściu do przeszłości	31
1. Przeszłość w społecznościach tradycyjnych	34
2. Przeszłość w społeczeństwie nowoczesnym	35
3. Przeszłość w epoce ponowoczesnej	39
3.1. Doświadczenie czasu w ponowoczesności: koncepcja wiecznej terażniejszości	42
3.2. Formy odnoszenia się do przeszłości we współczesnym świecie	47
3.2.1. Zapominanie przeszłości/zerwanie z przeszłością	47
3.2.2. Renesans przeszłości/pamięci	51
3.2.3. Demokracja i prywatyzacja przeszłości	54
3.2.4. Bezpośredni, zmysłowy kontakt z przeszłością	58
3.2.5. Komerccjalizacja/utowarowienie przeszłości	63
3.2.6. Przeszłość i tożsamość: nostalgia, nowoplemiennność, nowe formu- ły duchowości	70
4. Po co współczesnemu człowiekowi potrzebna jest przeszłość?	76
Rozdział II. Archeologia polska i dziedzictwo archeologiczne w okresie transformacji	79
1. Archeologia i jej funkcje	81
2. Dzieje zainteresowań archeologicznych i archeologii w Polsce	85
2.1. Od zarania do II wojny światowej	85
2.2. Lata 1945-1989	92
3. Archeologia polska w czasach transformacji po roku 1989	100
3.1. Przemiany instytucjonalne, formalna edukacja archeologiczna, zawód archeologa	102
3.2. Archeologia polska w kontekście jednoczącej się Europy	104
3.3. Ochrona i zarządzanie dziedzictwem archeologicznym	108
3.3.1. Dziedzictwo archeologiczne w świetle współczesnej doktryny konser- watorskiej	110
3.3.2. Ratownicze badania wykopaliskowe	114
3.4. Popularyzacja archeologii i wiedzy na temat dziedzictwa archeologicznego	119
3.5. Komerccjalizacja archeologii	124
4. Społeczny wymiar archeologii	130

Rozdział III. Zarys teoretyczno-pojęciowy pracy	132
1. O statusie przeszłości	134
1.1. „Przeszłość to obcy kraj”	135
1.2. Przeszłość jako „puste <i>signifiant</i> ”	136
1.3. Autentyczność	138
1.3.1. Autentyczność dziedzictwa archeologicznego	140
1.3.2. Autentyczność doświadczania przeszłości	144
1.4. Przeszłość jako symulakrum	149
1.5. Archeologiczne reprezentacje przeszłości	152
2. Strategie uobecniania (pradziejowej) przeszłości we współczesności	159
2.1. Sensacjonizm odkryć archeologicznych	161
2.2. Rekonstrukcjonizm	164
2.3. Teatralizacja/performatywność przeszłości	166
2.4. Festiwalizacja przeszłości	169
2.5. Estetyzacja przeszłości	170
2.6. „Podróże do przeszłości”	174
2.7. Przeszłość jako zjawisko ludyczne	176

Część II

WIZERUNKI PRZESZŁOŚCI: WYBRANE ASPEKTY

Rozdział IV. Przeszłość zmaterializowana: rekonstrukcje archeologiczne	185
1. Rekonstrukcje archeologiczne: zarys terminologiczny, kryteria podziału	187
2. Idea rezerwatów/rekonstrukcji archeologicznych w Polsce	192
3. Rezerwaty i rekonstrukcje archeologiczne w świetle współczesnej doktryny konserwatorskiej	205
4. Przeszłość unaoczniona: analiza wybranych aspektów ekspozycji archeologicznych na wolnym powietrzu	210
4.1. Retoryka pełnowymiarowych przedstawień przeszłości	211
4.2. Archeologiczne rekonstrukcje przeszłości jako jej symulakry	221
4.3. Autentyczność ekspozycji przeszłości na wolnym powietrzu	229
4.4. Rekonstrukcja jako park tematyczny: komercjalizacja przeszłości	237
5. Przyszłość rekonstrukcji archeologicznych	247
Rozdział V. Przeszłość zainscenizowana: festyny archeologiczne	251
1. Festyny archeologiczne w Polsce	253
2. Odtwórstwo historyczne	262
3. Archeologia eksperymentalna – odtwórstwo historyczne – archeologia festynowa	270
4. Festyn archeologiczny w perspektywie współczesnych zjawisk kulturowych: analiza wybranych aspektów	275
4.1. Festyn archeologiczny jako spektakl/widowisko	276
4.2. Festyn archeologiczny jako symulakrum przeszłości	284
4.3. Estetyzacja przeszłości i zmysłowy z nią kontakt	290
4.4. Hybrydyzacja przeszłości: przeszłość jako fotomontaż	299
4.5. „Zabawa przeszłością”: festyn archeologiczny jako zjawisko ludyczne	304
5. Inscenizacje przeszłości: pomiędzy edukacją, rozrywką i komercją	313

Rozdział VI. Przeszłość na wystawie: muzea archeologiczne	317
1. Muzeum: definicja i funkcje	318
2. Muzea archeologiczne w Polsce: zarys historyczny	323
3. Muzeum wobec wyzwań współczesności: nowa muzeologia	329
4. Muzea archeologiczne we współczesnej Polsce: analiza wybranych tendencji	335
4.1. Tradycyjne archeologiczne ekspozycje muzealne	338
4.2. Nowe tendencje w wystawiennictwie archeologicznym	347
4.3. Edukacyjna działalność muzeów archeologicznych	366
4.4. Komerccjalizacja działalności muzeów archeologicznych: rozrywka w muzeum	378
5. W stronę jakiego muzeum archeologicznego? Konkluzje	388
Rozdział VII. Społeczny wymiar przeszłości: kręgi kamienne na Pomorzu	392
1. Kręgi kamienne: historia zainteresowań, odkryć i badań	394
2. Kręgi kamienne współcześnie	401
2.1. Archeologia, turystyka, lokalne samorzady i społeczności	403
2.2. Alternatywne interpretacje i podejścia do stanowisk z kręgami kamiennymi	408
3. Społeczny wymiar kręgów kamiennych	417
3.1. Stosunek współczesnego człowieka do przeszłości	418
3.2. Dziedzictwo archeologiczne: interpretacja, ochrona, udostępnianie	425
4. W stronę archeologii dialogu	445
Zakończenie. Przyszłość przeszłości społecznej i archeologii	451
Literatura	464
Summary – The past in the present. A methodological study of an archaeologically created past in social space	505